

Oponentský posudek

Politická změna po únoru 1948 a její obraz ve vývoji České filharmonie v 50. letech 20. století

Michaela ŠKODOVÁ

Bakalářská práce, FF UK, Praha 2011

Dějiny hudby nepatří mezi běžná témata historického výzkumu. Většina historiků respektuje skutečnost, že se dějiny hudby vydělily jako zvláštní disciplína, která má své vlastní metody a od badatele vyžaduje specifické kompetence. Kromě dějin hudby však historikové dlouho nechávali stranou i hudební život, a ochuzovali se tak často o vhled do velmi důležité části života lidí, která nám zpětně odráží jejich myšlenkový svět – návyky, záliby a očekávání.

Je velmi potěšitelné, že v dnešní době dochází k pokusům překonat toto vytěsnění a navrátit dějiny hudby do historického bádání. Na předložené práci Michaely Škodové je zapotřebí ocenit skutečnost, že se rozhodla do tohoto badatelského terénu vstoupit a na pečlivé analýze České filharmonie po r. 1945 ukázat nejen hlavní trajektorie českého hudebního života, ale i jeho hlavních aktérů v prostředí komunistické diktatury.

Práce hned na první pohled prozrazuje autorčin vyzrálý přístup. Jednak autorka ke své práci používá velmi široké spektrum materiálu, v němž se výtečně orientuje, jednak k tématu a jeho různým aspektům přistupuje s neobyčejnou citlivostí a prokazuje tím, že se umí přiblížit myšlenkovému světu historických aktérů. Dále je třeba na práci vyzvednout, že se autorka nezalekla analýzy ideologie: hudební život v období diktatury totiž velmi pěkně ukazuje, jak šly ideologicky socialistické motivy ruku v ruce s motivy národními, takže se pro mnoho lidí příklon k „socialistické hudbě“ mohl budovat na atraktivitě nacionálních symbolů (obzvláště zajímavá je zde analýza ideologické figury „lidovosti“, která toto propojení umožňovala).

Hudební život v socialismu je v práci sledován z různých úhlů, které autorka velmi citlivě volí: zkoumá Českou filharmonii jako instituci, sleduje štědrú podporu Filharmonie ze strany státu i souvislost této státní podpory se zvýšenou stranickou kontrolou hudebního života a jeho aktérů, analyzuje ideologii a nevyhýbá se ani biografickému přístupu (na příkladě Karla Ančerla). Kromě autorčiny schopnosti propojit tyto aspekty je třeba vyzvednout i její cit pro detail – projevil se například tam, kde autorka analyzuje anonymní udání (s. 76n.), kde

vykresluje typologii donašečů (a všimne si, že „aktivisté“ v řadách Filharmonie psali své zprávy častěji a obsírněji než profesionální agenti, viz s. 77-79), kde líčí profil agenta (s. 80-87). Skvělá je rovněž autorčina analýza tzv. lidových koncertů (s. 96-100), pokusů etablovat výchovné koncerty atd.

Pokud bych měl z pozice oponenta zmínit body, v nichž by autorka v budoucnu mohla důkladněji promyslet svůj argumentační postup, uvedl bych je ve třech krocích. Předně, stylizace Ančerla jako „opponenta komunistického režimu“ může působit uměle. Je sice nepopíratelné, že Ančerl měl na mnoho věcí velmi specifické názory, které se zdaleka nekryly s oficiální linií strany, ale cožpak kritika nemohla být součástí příklonu lidí k socialistickému uspořádání? Autorka jen na jednom místě jakoby mimochodem zmíní, že Ančerl byl členem KSČ (a nevyvozuje z toho žádné důsledky, naopak jen na pozadí četných nonkonformních názorů a pozdější emigrace předpokládá, že byl jakýmsi vnitřním oponentem, že „vnitřní nesouhlas s komunistickým režimem patrně ustoupil jeho uměleckému přesvědčení“, viz s. 74, apod.). Ačkoliv nechci ani nemám právo autorku konceptuálně usměrňovat, možná by v budoucnu mohla důkladněji promyslet, jaký význam měla kritika pro stabilitu lidově-demokratického zřízení: zda musíme kritické postoje automaticky považovat za projev „nesouhlasu“ nebo dokonce „odmítnutí“ režimu, anebo v nich naopak nalezneme důležitou součást stability existujícího uspořádání. Osobně se domnívám, že v biografích (jakou je Ančerlova) bude zapotřebí opustit některé apriorní konstrukce (jako že konformní jednání bylo jen projevem loajality a čistě účelové volby, zatímco nonkonformní stanoviska byla projevem odmítnutí režimu) a připustit, že příklon lidí k ideálu socialismu a aktivní podpora komunistického režimu se vůbec nemusely vylučovat s každodenními projevy nesouhlasu, se svéráznými výklady oficiálních nároků a výkladů apod.

S tím pak úzce souvisí, že autorčina dikce je na mnoha místech velmi vyhraněná, což může zpochybňovat vědeckou povahu textu. Když autorka mluví o režimu, téměř všude mu přisuzuje negativní konotace (a dostává se tak sama do propagandistické polohy) – používá pojmy jako korupce, kontrola, ovládnání, manipulace, zneužití, podsunutí, likvidace, propaganda, iluzionismus atd. Opět, nemám zájem ani právo autorce ovlivňovat nebo měnit její interpretační vzorce, pokud však bude chtít zůstat u svého robustního hodnotového postoje (komunismus = zlo), měla by se vyvarovat formulací, které mohou působit nesmyslně a tento hodnotový postoj naopak zesměšňovat (stalo se tak např. na s. 43, kde autorka píše, že koncerty na závodech a dovážení lidí do koncertních sálů měly „šířit propagandu pod

pláštíkem umění“, vzápětí však zmíní, že se tam hrálo dílo Bedřicha Smetany, ruských klasiků a Ludwiga van Beethovena).

Do budoucna by tak autorka také mohla vyjasnit svůj vlastní hodnotový vztah k výchovným koncertům (a místa vážné hudby ve společnosti). Na jedné straně líčí tento vztah (tedy vyzvednutí vážné hudby jako svého druhu veřejného zájmu) v těsné vazbě k totalitním nárokům komunistického státu: podpora vážné hudby byla podle tohoto modelu jen nástrojem totalitního státu pro ovládnutí společnosti. Na straně druhé zdůrazňuje, že vysoké umění by mělo mít veřejnou podporu a implicitně tak staví na nějaké představě vyšších hodnot, které by stát měl podporovat a chránit. Nikde však nenaznačuje, jak by tento vztah mohl nebo měl být řešen. Opět, aniž bych chtěl autorce cokoli vnucovat, možná by stálo za to vztah státu a umění historizovat a namísto robustně hodnotového postoje (komunistická péče o vysokou hudbu byla špatná, avšak péče jako taková špatná není) analyzovat to, jak komunistická propaganda stavěla na civilizačním étosu, jak se příklon lidí k ideálům socialismu (pod nímž si přece vůbec nemuseli představovat to, co si pod ním představovali Klement Gottwald či Václav Kopecký) budoval právě na samozřejmosti „vyšších hodnot“, k nimž se socialismus hlásil a jimiž se legitimizoval. Že právě proto mohli lidé socialismu věřit, i když byli skeptičtí k nesčetnému množství dílčích věcí a problémů (kritizovali materiální nedostatek, odsuzovali SSSR, stěžovali si na špiclování atd.)

Všechny tyto motivy však nijak nezpochybňují vysokou úroveň zpracování. Dokonce bych se – navzdory své nespokojenosti s antikomunistickou dikcí práce – odvážil tvrdit, že se v případě této bakalářské práce jedná o velmi nadstandardní badatelský i intelektuální výkon. A že by tedy práce rozhodně měla být hodnocena jako *výborná*.

PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.